

DOĞAKA

T.C. DOĞU AKDENİZ KALKINMA AJANSI
T.R. EASTERN MEDITERRANEAN DEVELOPMENT AGENCY
Hatay Kahramanmaraş Osmaniye

KÜLTÜR BALIKÇILIĞI SEKTÖR RAPORU

2014

Kültür Balıkçılığı Sektör Raporu

2014

İÇİNDEKİLER

Tablolar	iii
Şekiller.....	iv
Kısaltmalar.....	iv
Önsöz	1
1. Sektörün Dünya Ekonomisindeki Durumu	2
1.1. Dünya Su Ürünleri Üretimi	2
1.2. Dünya Su Ürünleri Ticareti	6
1.3. Dünya Su Ürünleri Tüketimi	7
2. Türkiye’de Balıkçılık Sektörü	8
2.1. Türkiye Su Ürünleri Üretimi	8
2.2. Türkiye Su Ürünleri Sektörü Dış Ticareti	10
2.3. Su Ürünleri Yetiştiriciliği Sektöründe Türkiye’nin Konumu	14
3. Sektörün Bölge/İl Ekonomisindeki Durumu	15
4. Genel Değerlendirme, Politika Önerileri	19
Kaynakça	20

Tablolar

Tablo 1: Dünya Su Ürünleri Üretiminin Son 30 Yılda Gelişimi - (Milyon Ton) (Avcılık ve Kültür Ayrımı)	2
Tablo 2: Dünya Su Ürünleri Üretiminin Son 30 Yılda Gelişimi - (Milyon Ton) (İçsu ve Deniz Ayrımı).....	3
Tablo 3: Dünya Kültür Balıkçılığının Son 30 Yılda Gelişimi, (Milyon Ton) (İçsu ve Deniz Ayrımı).3	
Tablo 4: Su Ürünleri Üretiminde İlk 10 Ülke (Milyon Ton)	4
Tablo 5: 2011 Yılında Değer (Milyar ABD Doları) ve Ağırlık (Milyon Ton) Olarak En Çok Yetiştirilen 10 Tür.....	5
Tablo 6: Su Ürünleri Dış Ticaretinde İlk 10 Ülke (Milyar ABD Doları)	6
Tablo 7: Türkiye'nin Su Kaynakları	8
Tablo 8: Türkiye Su Ürünleri Üretimi (Ton)	9
Tablo 9: İçsu ve Denizlerde Kültür Balıkçılığının Yıllar itibarıyla Gelişimi (Ton).....	9
Tablo 10: Türkiye'de Yetiştirilen Su Ürünleri Türleri (Ton)	10
Tablo 11: Türkiye'nin Avrupa Birliğine (27 Ülke) Yaptığı Hayvansal Ürün İhracatı (ABD Doları) .12	
Tablo 12: Türkiye'nin Su Ürünleri Sektöründe Dünya'daki Konumu	14
Tablo 13: TR63 Bölgesi Su Ürünleri Yetiştiricilik Miktarı (Ton)	15
Tablo 14: TR63 Bölgesi Su Ürünleri Üretim Tesisleri.....	18
Tablo 15: TR63 Bölgesi Su Ürünleri İhracatı (ABD Doları).....	18

Şekiller

Şekil 1: Dünya Su Ürünleri Üretiminin Son 30 Yılda Gelişimi (Milyon Ton)(Avcılık ve Kültür Ayrımı).....	3
Şekil 2: Dünya'da Su Ürünleri Yetiştiriciliğinin Dağılımı	5
Şekil 3: Kullanım Alanlarına Göre Dünya Su Ürünleri Tüketimi.....	7
Şekil 4: Kişi Başına Su Ürünleri Tüketimi (kg/Yıl)	7
Şekil 5: Türkiye Et ve Et Ürünleri İhracatı	11
Şekil 6: Su Ürünleri İhracat Hedefleri	11
Şekil 7: Ülkelere Göre Türkiye Su Ürünleri İhracatı.....	12
Şekil 8: Türkiye'nin Avrupa Birliğine İhraç Ettiği Et Ürünleri (ABD Dolan)	14
Şekil 9: Doğu Akdeniz Bölgesi Türlerine Göre Su Ürünleri Üretim Miktarı(Ton)	15
Şekil 10: TR63 Bölgesi Su Ürünleri Yetiştiriciliği, İllerin Aldığı Paylar	16

Kısaltmalar

BM	: Birleşmiş Milletler
FAO	: Food And Agricultural Organization of United Nations, Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü
GTHB	: Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı
SUYMERBİR	: Su Ürünleri Yetiştiricileri Üretici Merkez Birliği
TİM	: Türkiye İhracatçılar Meclisi
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu

ÖNSÖZ

Balık ve diğer su ürünleri insanın fiziksel ve zihinsel gelişiminin en önemli unsurlarından biri olan hayvansal protein kaynaklarının başında gelmektedir. Dünya nüfusunun bu kadar hızlı artmadığı, gıda arzının kısıtlı olmadığı 20. yüzyıl başlarına kadar su ürünleri ihtiyacının neredeyse tamamı avcılık yoluyla sağlanmaktaydı. Sanayi devrimi ve sonrasındaki hızlı nüfus artışıyla birlikte avcılık kapasitesinin daha fazla artırılamayacağını anlaşılmasıyla 20. yüzyıl ortalarından itibaren su ürünlerinin kültür ortamında yetiştirilmesine yönelik yatırımlar ve çalışmalar hız kazanmış ve talepteki artış büyük ölçüde kültür balıkçılığı üretimi ile karşılanmıştır. Günümüzde artık dünya su ürünleri sektöründe toplam üretiminin %40'ı kültür ortamında yetiştiricilikle karşılanmaktadır. FAO'ya göre 2018 yılında yetiştiriciliğin avcılığı geçmesi tahmin edilmektedir.

Türkiye'de de sektör dünyada olduğu gibi hızla büyümüş, özellikle son 10 yılda büyük üretim ve işleme tesisleri ile uluslararası arenada rekabet edebilen bir hale gelmiştir. Bugün kişi başına en çok su ürünü tüketen Avrupa Birliği, ABD ve Japonya gibi gelişmiş ülkelerin Türkiye'nin sektörde en çok ihracat yaptığı ülkeler arasında yer alması sektörün Türkiye açısından stratejik önemi göstermektedir.

Bu çalışmada, öncelikle Dünya ve Türkiye'deki su ürünleri sektörüne genel bir bakış yapılmış ve ardından Doğu Akdeniz Bölgesi'nin sektördeki mevcut durumu ve sahip olduğu potansiyel ele alınmıştır.

Çalışmada ifadenin akışına göre herhangi biri tercih edilerek **“yetiştiricilik”** ve **“kültür balıkçılığı”** aynı anlamda kullanılmıştır. Kültür balıkçılığı ile ise sadece balıklar değil, yumuşakçalar, kabuklular gibi suda yaşayan her türlü hayvan kastedilmektedir. Bu raporda suda yaşayan ve her türlü ekonomik değeri olan bitkiler kapsam dışı bırakılmıştır.

DOĞU AKDENİZ KALKINMA AJANSI

1 Sektörün Dünya Ekonomisindeki Durumu

1.1. Dünya Su Ürünleri Üretimi

İnsanoğlunun en eski gıda kaynaklarından birisi olan su ürünleri eskiden büyük oranda avcılık yöntemiyle elde edilirken günümüzde su ürünlerinin yarıya yakını okyanus, deniz ve içsularda yetiştiricilikle (kültür balıkçılığı) elde edilmektedir. Bunun en önemli nedenleri olarak denizlerden avcılık yolu ile elde edilebilecek ürün miktarının, büyük balık sürülerinin, eskiye oranla azalması, bazı türlerin fazla avlanma nedeniyle ortadan kalkması, denizlerdeki ekolojik dengenin bozulması ve ülkelerin bu doğrultuda sürdürülebilir balıkçılık ilkeleri gereği aldıkları önlemler gösterilebilir.

Kültür Balıkçılığı teknolojilerinde son yıllarda yaşanan gelişmelerle birlikte avcılığa göre birim maliyetler düşmüş olup yeni yatırımcılar bu alanda eskiye oranla daha yüksek kapasiteli ve entegre tesis yatırımı yapmaya başlamışlardır. Birim maliyetlerin düşmesi, sektörde kültür balıkçılığının avcılığa göre daha fazla gelişmesinin nedenlerinden bir diğeridir.

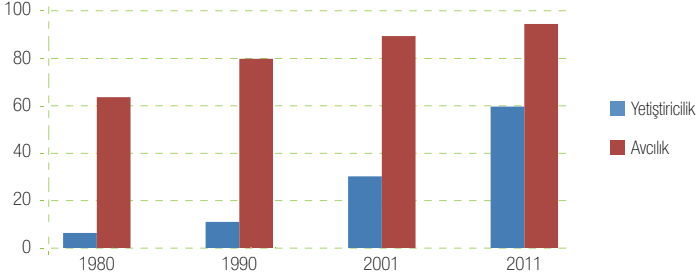
Tablo 1: Dünya Su Ürünleri¹ Üretiminin Son 30 Yılda Gelişimi - (Milyon Ton) (Avcılık ve Kültür Ayrımı)

	1980	1990	2000	2011
Yetiştiricilik	4,7 (%7)	13,1 (%13)	32,4 (%26)	62,7 (%40)
Avcılık	67,3 (%93)	84,7 (%87)	93,5 (%74)	93,5 (%60)
Toplam	72 (%100)	97,8 (%100)	125,9 (%100)	156,2 (%100)

Kaynak: (Dünya Gıda ve Tarım Örgütü)

BM Gıda ve Tarım Örgütü'nün verileriyle hazırlanan Tablo 1 ve Şekil 1'de avcılık ve yetiştiricilik ile sağlanan su ürünlerinin yıllar itibarıyla değişimi gösterilmiştir. 1980'de %7'lik bir paya sahip olan yetiştiriciliğin toplam üretim içerisindeki payı sürekli artmış ve 2011 yılına gelindiğinde %40'a yükselmiştir. Tabloda dikkat çeken bir diğer husus ise son 30 yılda avcılık yöntemiyle elde edilen su ürünleri miktarının %39'luk bir artış göstermesine rağmen yetiştiricilikten elde edilen su ürünlerinin 13 kattan fazla artış göstererek toplam üretimdeki artışa önemli bir katkı sağladığı görülmektedir.

¹ Balıklar, yumuşakçalar, kabuklular, amfibiler ile diğer deniz ve içsu hayvanları dahil, su bitkileri hariç - (FAO)

Şekil 1: Dünya Su Ürünleri Üretimimin Son 30 Yılda Gelişimi (Milyon Ton) (Avcılık ve Kültür Ayrımı)

Kaynak: (Dünya Gıda ve Tarım Örgütü)

Yetiştiriciliğin önemli bir artış gösterdiği sektörde içsu ve deniz yoluyla avlanan ve yetiştirilen su ürünlerinin son 30 yıl içerisinde gösterdiği gelişme Tablo 2'de yer almaktadır.

Tablo 2: Dünya Su Ürünleri² Üretimimin Son 30 Yılda Gelişimi - (Milyon Ton) (İçsu ve Deniz Ayrımı)

	1980	1990	2000	2011
İçsu	7,8 (%11)	15,2 (%15)	29,1 (%23)	55 (%35)
Deniz	64,2 (%89)	82,6 (%85)	96,8 (%73)	101,2 (%65)
Toplam	72 (%100)	97,8 (%100)	125,9 (%100)	156,2 (%100)

Kaynak: (Dünya Gıda ve Tarım Örgütü)

Tablo 2'de su ürünlerinin elde edildikleri yer olarak deniz (okyanuslar dahil) ya da içsulara (kıtı içi göl, gölet, nehir gibi) göre yıllar içerisindeki üretim rakamlarının değişimi gösterilmektedir. Bu tablodan da net şekilde anlaşılacağı üzere son 30 yılda içsu kaynaklarından elde edilen su ürünlerinin toplam içerisindeki payı sürekli artış göstermektedir.

Tablo 1 ve Tablo 2'de görüldüğü üzere dünya su ürünleri sektöründe; kaynağı bakımından içsu üretiminin deniz üretimine göre, elde edilmiş yöntemi bakımından ise kültür balıkçılığının avcılığa göre önem kazandığı görülmektedir.

Tablo 3: Dünya Kültür Balıkçılığının Son 30 Yılda Gelişimi, (Milyon Ton) (İçsu ve Deniz Ayrımı)

	1980	1990	2000	2011
Yetiştiricilik-İçsu	2,7 (%57)	8,7 (%66)	20,5 (%63)	43,9(%70)
Yetiştiricilik-Deniz	2 (%43)	4,4 (%34)	11,9 (%37)	18,8 (%30)
Toplam	4,7 (%100)	13,1 (%100)	32,4 (%100)	62,7 (%100)

Kaynak: (Dünya Gıda ve Tarım Örgütü)

2 Balıklar, yumuşaqçalar, kabuklular, amfibiler ile diğer deniz ve içsu hayvanları dahil, Su bitkileri hariç - (FAO)

Dünya kültür balıkçılığının %62'si Çin tarafından gerçekleştirilmektedir.

Dünya su ürünleri yetiştiriciliğinin deniz ve içsulara göre yıllar itibarıyla gelişimi gösteren Tablo 3 sektörün görünümünü daha net ortaya koymaktadır. İçsu yetiştiriciliği 1980'den bugüne 16 kattan daha fazla büyüme göstererek günümüzde dünya kültür balıkçılığının yaklaşık %70'ini tek başına üretecek konuma yükselmiştir.

Dünya üretimi ülkeler bazında değerlendirildiğinde üretimin homojen bir şekilde dağılmadığı, özellikle Asya kıtasının sektörde açık ara önde olduğu net şekilde görülmektedir. Avcılık ve kültür balıkçılığı sektöründe 2011 yılı verilerine göre dünyadaki en büyük 10 ülke Tablo 4'te gösterilmektedir.

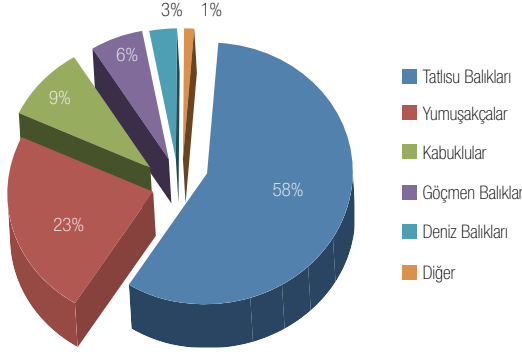
Tabloda dikkat çeken en önemli husus hem avcılık hem de yetiştiricilik sektöründe Çin'in lider konumda bulunmasıdır. Hem yetiştiricilik hem de avcılık alanında en büyük üretim yapan ilk 10 ülkenin 7'si Asya ülkelerinin oluşturması da dikkat çeken bir diğer husustur.

Tablo 4: Su Ürünleri Üretiminde İlk 10 Ülke (Milyon Ton)

Avcılık		Yetiştiricilik	
Ülke	Üretim Miktarı	Ülke	Üretim Miktarı
Çin	15,8	Çin	38,6
Peru	8,2	Hindistan	4,6
Endonezya	5,7	Vietnam	2,8
ABD	5,1	Endonezya	2,7
Hindistan	4,3	Bangladeş	1,5
Rusya	4,3	Norveç	1,1
Japonya	3,8	Tayland	1
Myanmar	3,3	Mısır	1
Şili	3,1	Şili	1
Vietnam	2,5	Myanmar	0,8
İlk 10 Ülke Toplamı	56,1	İlk 10 Ülke Toplamı	55,1
Diğerleri	37,3	Diğerleri	7,6
Toplam	93,4	Toplam	62,7

Kaynak: (Dünya Gıda ve Tarım Örgütü, 2011)

Dünya kültür balıkçılığı üretiminin %40'ını sazangiller familyasına ait türler oluşturmaktadır.

Şekil 2: Dünya’da Su Ürünleri Yetiştiriciliğinin Dağılımı

Kaynak: (Dünya Gıda ve Tarım Örgütü, 2011)

FAO'nun 2011 yılı verilerine göre yetiştiriciliğin %58'ini tatlisu balıklar, %23'ünü yumuşakçalar, %9'unu kabuklular, %6'sını göçmen balıklar, %3'ünü deniz balıkları ve geri kalanını diğer su hayvanları oluşturmaktadır. Aynı verilere göre kültür ortamında en çok yetiştirilen 10 tür Tablo 5'te verilmiştir. Tabloda göze çarpan ilk husus en çok üretilen türler arasında ağırlıklı olarak tatlisu balıklarının yer almasıdır. Karides ve Sombalıği gibi bazı türlerin birim ticari değerlerinin diğer türlere göre çok daha yüksek olması ise bir diğer dikkat çeken husustur.

Tablo 5: 2011 Yılında Değer (Milyar ABD Doları) ve Ağırlık (Milyon Ton) Olarak En Çok Yetiştirilen 10 Tür

Tür	Üretim Miktarı	Ticari Değer
Gümüş Sazan (<i>Hypophthalmichthys molitrix</i>)	5,3	7,7
Ot Sazanı (<i>Ctenopharyngodon idellus</i>)	4,6	5,8
Sazan (<i>Cyprinus carpio</i>)	3,7	5,3
Kum Midyesi (<i>Ruditapes philippinarum</i>)	3,7	3,4
Beyaz Bacaklı Karides (<i>Penaeus vannamei</i>)	2,9	12,2
Nil Tilapiası (<i>Oreochromis niloticus</i>)	2,8	4,5
Kocabaş Sazan (<i>Hypophthalmichthys nobilis</i>)	2,7	3,5
Hint Sazanı (<i>Catla catla</i>)	2,4	4,7
Havuz Balığı (<i>Carassius Carassius</i>)	2,3	2,5
Atlantik Sombalıği (<i>Salmo salar</i>)	1,7	9,7

Kaynak: (Dünya Gıda ve Tarım Örgütü, 2011)

1.2. Dünya Su Ürünleri Ticareti

FAO'nun verilerine göre 2011 yılında su ürünleri üretiminin ağırlıkça %38'i uluslararası ticaret konu olmuş ve üretici ülkeler tarafından ihraç edilmiştir. 2011 yılında tüm dünyada toplam 129,6 Milyar ABD Doları değerinde su ürünler ihracatı gerçekleştirilmiştir.

Tablo 6: Su Ürünleri Dış Ticaretinde İlk 10 Ülke (Milyar ABD Doları)

İhracat		İthalat	
Ülke	İhracat Değeri	Ülke	İthalat Değeri
Çin	17,0	ABD	17,5
Norveç	9,5	Japonya	17,3
Tayland	8,1	Çin	7,6
Vietnam	6,2	İspanya	7,3
ABD	5,8	Fransa	6,6
Şili	4,5	İtalya	6,2
Danimarka	4,5	Almanya	5,5
Kanada	4,2	İngiltere	4,3
İspanya	4,2	Güney Kore	3,9
Hollanda	3,5	İsveç	3,6
İlk 10 Ülke Toplamı	67,5	İlk 10 Ülke Toplamı	79,8
Diğerleri	62,3	Diğerleri	49,8
Toplam ³	129,8	Toplam	129,6

Kaynak: (Dünya Gıda ve Tarım Örgütü, 2011)

Tablo 6'da 2011 yılı itibarıyla sektörde en fazla ithalat ve ihracat yapan ilk 10 ülke gösterilmektedir. En büyük üretici olan Çin, ihracatta da sektörde lider konumda bulunmaktadır. Tabloda en dikkat çekici husus önemli üreticiler arasında yer almayan birçok gelişmiş Avrupa ülkesinin ve Kanada'nın ilk 10 ihracatçı ülke arasında yer almasıdır. Bu ülkelerin büyük çoğunluğu aynı zamanda en çok ithalat yapan ülkeler arasında yer almakta ve ihracat rakamlarının büyük bölümünü işlenmiş ve katma değeri artırılmış ürünler oluşturmaktadır. Buradan da anlaşılacağı üzere sektörde üretici olmanın yanında işleme ve ürün çeşitlendirme kabiliyeti de ülkelere çok önemli bir ticari avantaj sağlamaktadır.

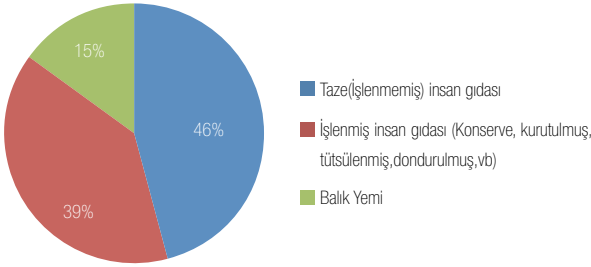
Danimarka, İspanya, Kanada ve Hollanda gibi ülkeler en büyük üreticiler arasında yer almamalarına karşın işleme ve pazarlama kabiliyetleri ile su ürünleri ihracatında ilk 10 ülke arasına girmeyi başarmışlardır.

3 Toplamlardaki fark bir ülkenin ithalatının diğer ülkenin ihracatına istatistiksel raporlama farklılıklarından dolayı kaynaklanmaktadır.

1.3. Dünya Su Ürünleri Tüketimi

Avçılık ve yetiştiricilik yöntemiyle üretilen su ürünlerinin yaklaşık %85'i insan gıdası olarak tüketilmektedir. Geriye kalan %15'lik bölümün tamamına yakını ise balık unu ve balık yağı şeklinde balık yemi hammaddesine dönüştürülmekte, çok az bir bölümü ise kozmetik ve ilaç sektöründe kullanılmaktadır.

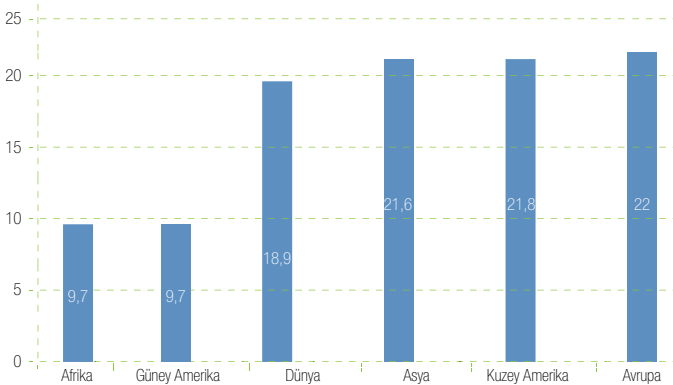
Şekil 3: Kullanım Alanlarına Göre Dünya Su Ürünleri Tüketimi

Kaynak: (Dünya Gıda ve Tarım Örgütü, 2011)

Günümüzde artık gelişmiş göstergesi olarak da kullanılan kişi başına su ürünleri tüketimi değerlerine baktığımızda en fazla tüketimin Avrupa ve Kuzey Amerika'da en az tüketimin ise Afrika ve Güney Amerika'da gerçekleştiği görülmektedir.

Şekil 4: Kişi Başına Su Ürünleri Tüketimi (kg/Yıl)

Kaynak: (Dünya Gıda ve Tarım Örgütü, 2011)

2 Türkiye’de Balıkçılık Sektörü

2.1. Türkiye Su Ürünleri Üretimi

Türkiye, üç tarafı denizlerle çevrili bir ülke olarak, gölleri, barajları, akarsuları ve kaynak suları ile su ürünleri potansiyeli bakımından oldukça elverişlidir. Yaklaşık 26 milyon hektar su alanının 24,6 milyon hektarını deniz, 1,2 milyon hektarını iç sular oluşturmaktadır. Sulama ve enerji amacıyla yapılan baraj göllerinin sayısı her geçen gün artmakta olan ülkemizde su alanları orman alanlarından fazla ve tarımsal alanlara hemen hemen eşittir. Tablo 7’de ülkemiz su kaynaklarının detayları yer almaktadır.

Tablo 7: Türkiye’nin Su Kaynakları

Su Kaynağı	Alanı(Ha)	Uzunluğu(Km)
Deniz	24.607.200	8.333
Göl	906.118	-
Baraj	342.377	-
Gölet	27.032	-
Nehir	-	177.714
Toplam	25.882.727	

Kaynak: (Su Ürünleri Yetiştiriciliği Sektör Raporu, SUYMEYBİR, 2011)

Dünya’da olduğu gibi Türkiye’de de su ürünleri sektöründe ilk dönemlerde üretim tamamen avcılık ile yapılmaktaydı. 1970’li yıllarda su kaynakları ve nehirler üzerine kurulan tesislerinde sazan ve alabalık üretimi ile başlayan su ürünleri yetiştiriciliği, 1980’li yılların ortalarından itibaren Ege ve Akdeniz’de çipura/ levrek balıklarının denizde ağ kafeslerde üretim yöntemi ile büyük bir gelişme göstermeye başlamıştır. Ağ kafeslerin 1990’lı yıllarda göl ve barajlarda kullanılmaya başlanması ve 2004 yılında yürürlüğe giren düzenlemeler ile su ürünleri üretimine uygun olan göl ve barajların yüzey alanlarının su ürünleri üretiminde kullanılabilir alan olarak kazandırılmasıyla içsu kültür balıkçılığında önemli gelişmeler yaşanmıştır.

Tablo 8’de Türkiye balıkçılık sektörünün yıllar itibarıyla üretim rakamları yer almaktadır. Net bir şekilde görülebileceği üzere 1986 yılından itibaren günümüze kadar avcılık düşme eğilimi göstermiş olup toplam üretimde ise sürekli bir dalgalanma olmasına rağmen az da olsa büyüme eğilimi göstermiştir. Avcılıkta yaşanan azalmaya rağmen toplam üretimdeki artış,

1986’da Türkiye su ürünleri üretiminde %1’in altında paya sahip olan kültür balıkçılığı sektörü 2012 yılı itibarıyla bu payı %33’e yükseltmiştir.

yetiştiricilik sektörünün sürekli büyümesiyle gerçekleşmiştir. Özellikle avcılık sektöründe ciddi düşüşlerin yaşandığı 1998, 2005 2008 ve 2011 yıllarında yetiştiricilik sektöründeki büyüme hız kazanarak devam etmiş ve sektör içerisindeki payı da sürekli artmıştır.

Tablo 8: Türkiye Su Ürünleri Üretimi (Ton)

Yıllar	Yetiştiricilik	Avcılık	Toplam	Yetiştiriciliğin Payı(%)
1986	3.075	579.845	582.920	0,5
1992	9.102	585.106	601.104	2,7
1998	56.700	487.200	543.900	10,4
2004	94.010	550.482	644.492	15
2005	118.277	426.496	544.773	22
2006	128.943	533.048	661.991	19
2007	139.873	632.450	772.323	18
2008	152.186	494.124	646.310	24
2009	158.729	464.233	622.962	25
2010	167.141	485.939	653.080	26
2011	188.790	514.755	703.545	27
2012	212.410	432.442	644.852	33

Kaynak: (Türkiye İstatistik Kurumu, Su Ürünleri İstatistikleri)

Tablo 9: İçsu ve Denizlerde Kültür Balıkçılığının Yıllar itibariyle Gelişimi (Ton)

Yıllar	İçsu	Deniz
1986	3.041	35
1992	6.677	2.425
1998	33.290	23.410
2004	44.115	49.895
2005	48.604	69.673
2006	56.694	72.249
2007	59.033	80.840
2008	66.557	85.929
2009	76.248	82.481
2010	78.568	88.573
2011	100.446	88.344
2012	111.557	100.853

Kaynak: (Türkiye İstatistik Kurumu, Su Ürünleri İstatistikleri)

Türkiye'de kültür balıkçılığının deniz ve içsu üretim rakamlarının yer aldığı Tablo 9'da; Dünya'da içsu yetiştiriciliğinin ön plana çıktığı trendin aksine Türkiye'de içsu ve deniz yetiştiriciliğinin birbirine yakın düzeyde gelişme gösterdiği görülmektedir.

Türkiye'de yetiştirilen başlıca türleri gösteren Tablo 10'a göre:

Tablo 10: Türkiye'de Yetiştirilen Su Ürünleri Türleri (Ton)

Türler	2003	2005	2007	2009	2011	2012
İçsu						
Alabalık	39.674	48.033	58.433	75.657	100.239	111.335
Aynalı Sazan	543	571	600	591	207	222
Deniz						
Alabalık	1.194	1.249	2.740	5.229	7.697	3.234
Çipura	16.735	27.634	33.500	28.362	32.187	30.743
Levrek	20.982	37.290	41.900	46.554	47.013	65.512
Midye	815	1.500	1.100	89	5	-
Diğer	-	2.000	1.600	2.247	1.142	1.364
Toplam	79.943	118.277	139.873	158.729	188.790	212.410

Kaynak: (Türkiye İstatistik Kurumu, Su Ürünleri İstatistikleri, 2012)

Öncelikli olarak Türkiye'de yaygın şekilde kültürü yapılan tür sayısının çok az olduğu görülmektedir. Ancak son yıllarda karagöz, mercan, minekop, kalkan ve özellikle içsularda mersin balığı yetiştiriciliği konusunda önemli adımların atıldığı görülmektedir.

Dünyada yetiştiricilik istatistiklerinin aksine Türkiye'de levrek ve çipura ile deniz balıkları yetiştiriciliği önemli bir payla sektörün yaklaşık yarısını oluşturmaktadır.

Karides gibi birim ticari değeri yüksek ürünleri barındıran kabuklular ve yumuşakçalar dünyada su ürünleri yetiştiriciliği sektöründe önemli bir paya sahipken Türkiye'de neredeyse hiç üretilmemektedir.

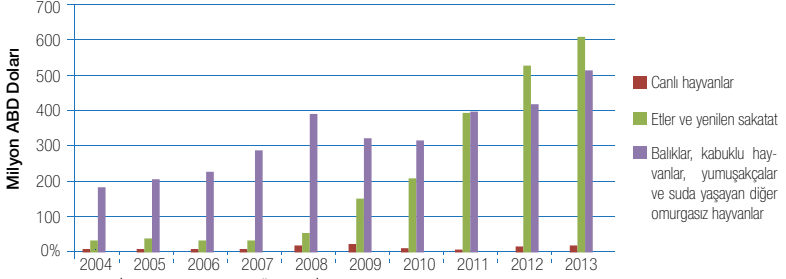
Tatlısu yetiştiriciliğinin dünyada olduğu gibi Türkiye'de de önde olduğu ancak Türkiye'de Dünya'da ki yetiştiriciliğin aksine tatlı sularda sazan yerine alabalık üretiminin öne çıktığı görülmektedir.

2.2. Türkiye Su Ürünleri Sektörü Dış Ticareti

Türkiye su ürünleri sektörünün diğer et olarak tüketilen hayvansal ürünlerle birlikte son 10 yılda gerçekleştirdiği ihracat rakamları Şekil 5'te gösterilmektedir. Su ürünleri sektörü ihracatı Türkiye toplam ihracatından daha hızlı bir şekilde artış göstererek son 10 yılda 2,8 kat büyümüş ve 2013 yılı itibarıyla 521 Milyon ABD Doları'nın üzerinde bir değere ulaşmıştır.

Türkiye su ürünleri yetiştiriciliğinin yarısından fazlasını alabalık oluşturmaktadır.

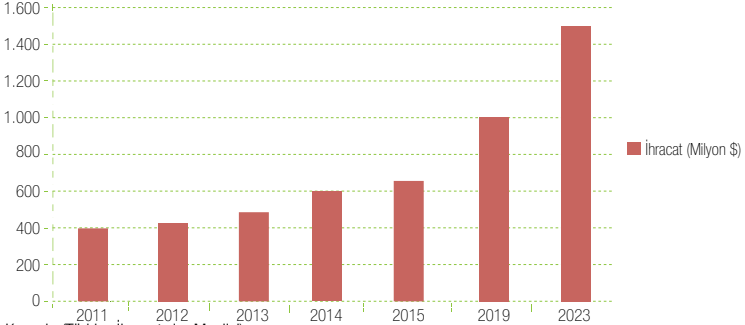
Şekil 5: Türkiye Et ve Et Ürünleri İhracatı

Kaynak: (Türkiye İstatistik Kurumu, Su Ürünleri İstatistikleri, 2013)

TİM'in hazırlamış olduğu rapora göre (Şekil 6) sektörün 2023 yılı ihracat hedefi ise 1,5 Milyar ABD Doları'dır.

Şekil 6: Su Ürünleri İhracat Hedefleri

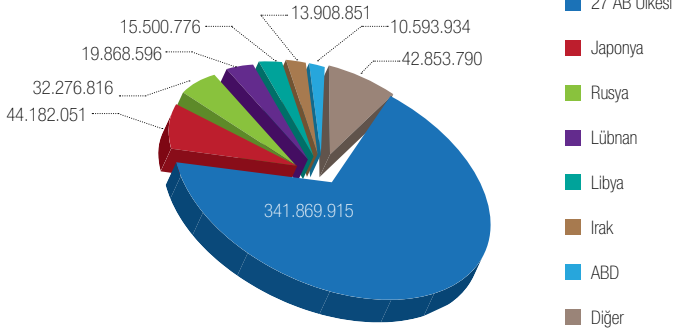

Kaynak: (Türkiye İhracatçılar Meclisi)

Su ürünleri, 2000'li yılların başında özellikle et olarak değerlendirildiğinde Türkiye'nin ihrac ettiği neredeyse tek hayvansal ürün olarak karşımıza çıkmaktadır. 2008 yılından itibaren özellikle savaş sonrası hızlı bir yapılanmaya giren Irak başta olmak üzere birçok Ortadoğu ülkesine, Türk Cumhuriyetlere ve Afrika ülkelerine hızlı bir şekilde ihrac etmeye başlanılan ve 2 numaralı fasılda yer alan et ve yenilen sakatatlar (her türlü büyükbaş küçükbaş ve kümes hayvanı et ürünleri) 2012 yılında Türkiye'nin et ihracatında ilk sıraya yükselmiştir.

Et ve yenilen sakatatların aksine su ürünleri ihracatında, ağırlıklı olarak Türkiye'nin ihracat yaptığı ülkeler arasında Avrupa Birliği ülkeleri, Japonya, Rusya ve ABD gibi gelişmiş ülkeler yer almaktadır. (Şekil 7)

Şekil 7: Ülkelere Göre Türkiye Su Ürünleri İhracatı (ABD Doları)

Kaynak: (Türkiye İstatistik Kurumu, Su Ürünleri İstatistikleri, 2013)

Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne yaptığı hayvansal ürün ihracatında su ürünleri, hayvansal olarak değerlendirildiğinde toplam ihracatın %84'ünü (Tablo 11), et olarak değerlendirildiğinde (1, 2 ve 3 numaralı fasıllar) ise Türkiye ihracatının %99'unu (Şekil 8) oluşturmaktadır.

Tablo 11: Türkiye'nin Avrupa Birliğine (27 Ülke) Yaptığı Hayvansal Ürün İhracatı (ABD Doları)

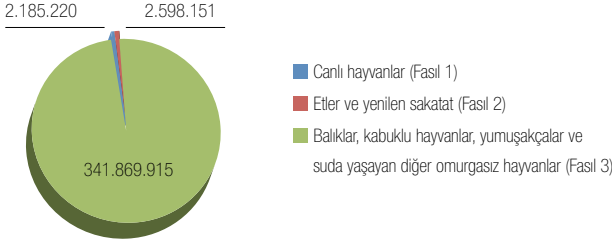
Ürün Grubu (Fasıl No)	İhracat
Canlı hayvanlar (1)	2.185.220
Etiler ve yenilen sakatat (2)	2.598.151
Balıklar, kabuklu hayvanlar, yumuşakçalar ve suda yaşayan diğer omurgasız hayvanlar (3)	341.869.915
Süt ürünleri, yumurtalar, tabii bal, diğer yenilebilir hayvansal menşeli ürünler (4)	5.592.921
Diğer hayvansal menşeli ürünler (kıl, kemik, boynuz, fildişi, mercan, bağırsak, vb.) (5)	55.079.409
Toplam Hayvansal İhracat	407.325.616

Kaynak: (Türkiye İstatistik Kurumu, Su Ürünleri İstatistikleri, 2013)

Türkiye'nin AB ülkelerine gerçekleştirdiği et ürünleri ihracatının %99'unu Su Ürünleri oluşturmaktadır.

Tatlısu yetiştiriciliğinin dünyada olduğu gibi Türkiye'de de önde olduğu ancak Türkiye'de Dünya'da ki yetiştiriciliğin aksine tatlı sularda sazan yerine alabalık üretiminin öne çıktığı görülmektedir.

Şekil 8: Türkiye'nin Avrupa Birliğine İhraç Ettiği Et Ürünleri (ABD Dolan)

Kaynak: (Türkiye İstatistik Kurumu, Su Ürünleri İstatistikleri, 2013)

2.3. Su Ürünleri Yetiştiriciliği Sektöründe Türkiye'nin Konumu

Üç tarafı denizlerle çevrili olan ülkemizin su ürünleri sektöründe dünyadaki konumu ile ilgili önemli göstergeler Tablo 12'de yer almaktadır.

Tablo 12: Türkiye'nin Su Ürünleri Sektöründe Dünya'daki Konumu

	Türkiye Üretimi	Dünya Üretimi	Türkiye'nin Sırası
Kültür Balıkçılığı (Ton)	188.790	24.079.031	23
Avcılık (Ton)	514.755	93.494.340	29
İhracat (1000 ABD Dolan)	432.555	122.666.460	44
İthalat (1000 ABD Dolan)	270.905	123.429.950	49
Gökkuşluğu Alabalığı Yetiştiriciliği (Ton) (Oncorhynchus mykiss)	100.239	770.385	2
Kişi Başına Tüketim(Kg/yıl)	7,3	18,9	-

Kaynak: (Dünya Gıda ve Tarım Örgütü, 2011)

Yetiştiricilik ve avcılıkta Mısır'la birlikte okyanusa kıyısı olmayan iki ülkeden birisi olarak ilk 30 içerisinde yer bulan Türkiye, dış ticarete 40'lı sıralarda yer almaktadır.

Sektörün toplam rakamları içerisinde ilk sıralarda yer bulamasa da bazı türlerin üretimi ve ticareti konusunda Türkiye'nin dünyada önemli bir konumda olduğu bilinmektedir. Türkiye özellikle alabalık üretiminde dünyanın en önemli üreticileri arasında yer almaktadır. FAO'nun verilerine göre Dünyada 2011 yılında en çok yetiştirilen su ürünleri arasında 13. sırada bulunan Gökkuşluğu Alabalığının üretiminde ülkemiz % 14'lük pay sahibi olup, Şili'nin ardından

Dünyada kültür ortamında yetiştirilen alabalığın %14'ü Türkiye'de üretilmektedir.

ikinci en büyük üretici konumundadır. Gökkuşluğu alabalığı ülkemizin en önemli su ürünleri ihraç ürünleri arasında yer almaktadır.

Başta Avrupa ve Amerika olmak üzere en önemli hayvansal protein kaynağı olarak tüketilen su ürünlerinin ülkemizde tüketiminin dünya ortalamasının çok gerisinde kaldığı görülmektedir.

3. Sektörün Bölge/İl Ekonomisindeki Durumu

Hatay, Kahramanmaraş ve Osmaniye illerinden oluşan TR63 Bölgesinin Su Ürünleri Yetiştiricilik rakamları Tablo 13'te gösterilmektedir.

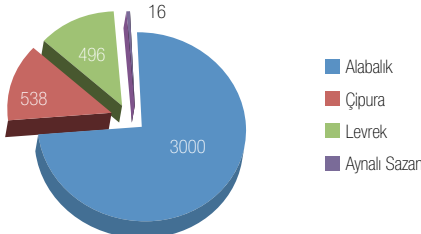
Tablo 13: TR63 Bölgesi Su Ürünleri Yetiştiricilik Miktarı (Ton)

	1996	2000	2004	2009	2010	2011	2012
Kahramanmaraş	300	1.469	1.394	3.540	1.736	2.589	2.834
Hatay	120	210	709	1.166	1.260	1.096	1.086
Osmaniye	-	82	30	134	123	124	130
TR63 Toplam	420	1.761	2.133	4.840	3.119	3.809	4.050
Türkiye	33.201	79.031	94.010	158.729	167.141	188.790	212.410
TR63 (%)	1,3	2,2	2,3	3,0	1,9	2,0	1,9

Kaynak: (Türkiye İstatistik Kurumu, Su Ürünleri İstatistikleri, 2012)

1990'ların sonuna kadar sadece kara tesislerinde bulunan alabalık çiftliklerindeki küçük üretimlerin yer aldığı bölgemizde özellikle Kahramanmaraş'ta yapımı tamamlanan barajlarda alabalık üretimi ve Hatay sahillerinde levrek ve çipura üretimi için kurulan kafes tesisleri ile birlikte 2000'li yılların başından itibaren hem ürün çeşitliliği artmış hem de üretim rakamları hızlı bir şekilde yükselmiştir. Özellikle 2009'da Kahramanmaraş ilinin alabalık üretiminin rekor düzeye ulaşmasıyla bölgenin toplam üretim rakamı da aynı yıl en yüksek değere ulaşmıştır. Takip eden yılda özellikle Kahramanmaraş'ın alabalık üretimindeki ciddi düşüşten kaynaklı toplam üretimde yaşanan düşüş son iki yılda tekrar yükselişe geçmiştir.

Şekil 9: Doğu Akdeniz Bölgesi Türlerine Göre Su Ürünleri Üretim Miktarı (Ton)

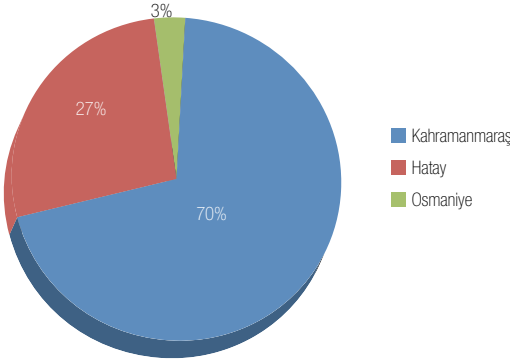

Kaynak: (Türkiye İstatistik Kurumu, Su Ürünleri İstatistikleri, 2012)

Bölgemizde 2012 yılında kültür ortamında yetiştirilen su ürünlerinin tür bazında dağılımına bakıldığında dağılımın yaklaşık %75'ini alabalık üretiminin oluşturduğunu görülmektedir. Toplam 4 tür balığın yetiştirildiği TR63 Bölgesinde alabalık ağırlıklı olarak Kahramanmaraş'ta diğer üç tür ise sadece Hatay'da yetiştirilmektedir. Osmaniye toplam üretimden yalnızca % 3'lük bir pay alabilmektedir.

1990'lı yıllarda Türkiye alabalık üretiminde ilk 5 il arasında yer alan Kahramanmaraş son on yılda yerini koruyamamış ve 11. sıraya kadar gerilemiştir. Balıkçılık potansiyelinin mevcut barajlara göre daha yüksek olduğu değerlendirilen Ekinözü'nde, Elbistan'da ve Kahramanmaraş'ın kuzey bölgelerinde yapımı devam eden barajların tamamlanması ve buralarda balıkçılık tesislerinin kurulmasıyla birlikte ilin tekrar sektörde ilk 5 üretici arasında girmesi beklenmektedir.

Şekil 10: TR63 Bölgesi Su Ürünleri Yetiştiriciliği, İllerin Aldığı Paylar

Kaynak: (Türkiye İstatistik Kurumu, Su Ürünleri İstatistikleri, 2012)

Bölgede Kahramanmaraş ortalama %70'lik pay ile en büyük üretici olup, Türkiye toplam alabalık üretiminin yaklaşık %1,5'ini tek başına karşılamaktadır. Kahramanmaraş sektörde üretim rakamlarından ziyade çevre illerdeki büyük tesislere üretim yapan 2 adet büyük kuluçkahane ve bir adet işleme tesisi ile Türkiye'nin alabalıkta, yumurtadan işlenmiş ürüne kadar bütün süreçlerin yer aldığı nadir illerinden birisidir.

Üretim rakamları dışında tesis sayısı ve kapasiteleri de sektörün bölgedeki konumunu görmeyi kolaylaştıracaktır.

Yetiştiricilik ve avcılıkta Mısır'la birlikte okyanusa kıyısı olmayan iki ülkeden birisi olarak ilk 30 içerisinde yer bulan Türkiye, dış ticarete 40'lı sıralarda yer almaktadır.

Tablo 14: TR63 Bölgesi Su Ürünleri Üretim Tesisleri

	Kahramanmaraş	Hatay	Osmaniye	Toplam
Üretim Tesisi Sayısı	35	15	3	53
Üretim Kapasitesi (Ton/Yıl)	5.791	2.639	185	8.615
Kuluçkahane Sayısı	2	-	-	2
Kuluçkahane Kapasitesi (Adet/Yıl)	60 Milyon	-	-	60 Milyon

Kaynak: (Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, 2014)

Üretim rakamlarında olduğu gibi tesis sayısı ve kapasite bakımından da bölge lideri olan Kahramanmaraş aynı zamanda bölgede üreticilerin örgütlendiği tek ilirdir.

TÜİK verilerine göre su ürünleri sektörü içerisinde yer almayan akvaryum balıkçılığı üretimine ilişkin Hatay ilinde bir tane, yıllık 100 Bin adet kapasiteli tesis bulunmaktadır.

Sektörün bölgedeki ihracat değerlerine bakıldığında bölgenin gıda ihracatında önemli bir paya sahip olan Hatay'ın açık bir şekilde su ürünleri ihracatında da önde olduğu görülmektedir. Kahramanmaraş'ta bulunan ve 5.000 ton/yıl kapasiteli ülkenin en büyük tesislerinden birisi olan alabalık işleme tesisinde işlenip paketlenen yıllık yaklaşık 25 Milyon ABD Doları değerinde alabalığın özellikle Kuzey Avrupa ve Rusya'ya ihracatının üretici firmanın diğer ürünleri ile birlikte farklı iller üzerinden ihraç edildiği bilinmektedir. (Kahramanmaraş İçsu Ürünleri Yetiştiricileri Üretici Birliği)

Tablo 15: TR63 Bölgesi Su Ürünleri İhracatı (ABD Doları)

	Hatay	Kahramanmaraş	Osmaniye	Toplam
2013 Yılı İhracat	18.985.581	191.303	-	19.176.884

Kaynak: (Türkiye İstatistik Kurumu, Su Ürünleri İstatistikleri, 2013)

4. Genel Değerlendirme, Politika Önerileri

Türkiye'de su ürünleri sektöründe ihracat ve yetiştiricilik sürekli artmış olmakla birlikte iç tüketimde hiç gelişme olmamıştır. Ülkemizde kişi başına su ürünleri tüketimi dünya ortalamasının çok gerisinde bulunmaktadır. Gelişmiş ülkelerin hayvansal protein kaynağı olarak tercih ettiği ilk besin kaynağı olan su ürünlerinin ülkemizde kişi başına tüketimi son 15 yılda gelişme göstermemiş ve sürekli 7-8 kg/yıl arasında kalmıştır. Su ürünlerinin kişi başı tüketimdeki her 1kg'lık artış toplam 75 bin tonluk ek talep yaratacaktır. Bu talebin son yıllarda dünyada ve Türkiye'deki trende bakılarak sadece kültür balıkçılığından karşılanabileceği göz önünde bulundurulduğunda iç tüketimin artması sektörün en önemli gelişme fırsatı olarak değerlendirilmektedir.

Bu bağlamda sektörün temsilcilerine, üretici örgütlerine, düzenleyici ve denetleyici kurumlara düşen görev dünyanın en gelişmiş ekonomilerine ihracat yapacak kadar kaliteli üretim

yapılan Türkiye'de balık tüketiminin artmamasının nedenlerinin araştırılarak, çıkan sonuçlara göre halkı balık tüketimi konusunda bilinçlendirecek faaliyetler yürütmektir. Yürütülecek faaliyetler hem sağlıklı nesiller yetiştirilmesi hem de sektörün geleceği açısından büyük öneme sahiptir.

Üreticilerin mali/teknik anlamda yıllar içinde yaşanan ve çözülemeyen sorunlarının başında artan yem fiyatları gelmektedir. Su ürünleri yetiştiriciliğinde maliyetin büyük bölümünü tek başına yem oluşturmaktadır. Balık yeminin temel girdileri olan balık unu, balık yağı, soya unu, mısır ve glutende genel anlamda dışa bağımlılık söz konusudur. Diğer taraftan balık yeminin ana hammadde olan ve kısmen yerli kaynaklarla üretim yapılabilen balık unu ve yağının temin edildiği başta hamsi olmak üzere küçük sürü balık stoklarında görülen azalmalar geleceğe ilişkin endişe duyulmasına sebep olmaktadır. Sektörde büyük üreticilerin neredeyse tamamı kendi yemlerini üretmekte, yetiştirdikleri türler için en ideal ve fayda/maliyet getirisi en yüksek olan yemleri bulmaya çalışmaktadırlar.

Tüm bu nedenlerle alternatif yem hammaddeleri üzerinde çalışmalar yoğunlaştırılmalı, dışa bağımlılığı azaltmak için balık unu ve balık yağının ülkemizdeki tek hammadde olan hamsi gibi küçük sürü balık avcılığının sürdürülebilirliğini sağlayacak koruyucu önlemler alınmalıdır.

Türkiye içsu balıkçılığının neredeyse tamamını alabalık oluşturmaktadır. Alabalık görece soğuk sulara yetişebilen bir tür olduğu için yıl boyu değişmeyen sıcaklıkta kaynak suları ile beslenen kara tesislerinde genelde yılın 12 ayı üretimi devam etmektedir. Ancak Türkiye'de üretimin %90'ı yaz aylarında ısınan baraj ve göllerdeki kafes tesislerinde yapıldığı için bu tesislerde yıl boyu üretim gerçekleştirilememekte ve atıl kapasite oluşmaktadır. Bu atıl kapasitenin değerlendirilmesi sektördeki kaynakların daha verimli kullanılmasını ve birim maliyetlerin aşağı çekilmesini sağlayacaktır. Bu kapsamda Türkiye baraj ve göllerindeki mevcut ağ kafes tesisleri veya yeni kurulacak işletmelerde daha uzun sürelerle üretimi yapılabilecek, daha sıcak sulara yetiştirilmeye elverişli türler (Tilapia, sazan vb.) üzerine yapılan çalışmalar desteklenmeli, bu türlerin yetiştiriciliği için farklı teşvik programları geliştirilmelidir.

Tesislerin etkin ve verimli kullanılmasının yanında yüksek katma değerli üretim yapmak için de ürün çeşitlendirilmesine yönelik çalışmalar yürütülmelidir. Dünya yetiştiricilik üretiminde önemli bir yer tutan ve birim getirisi balıklara göre nispeten yüksek olan kabuklular ve yumuşakçaların ülkemizde yetiştiriciliğinin artırılmasına yönelik araştırmalar ve çalışmalar yürütülmelidir. Sadece su ürünlerinin kendisinin değil bu ürünlerden elde edilecek diğer ürünlerin (havyar, kozmetik ve ilaç hammaddesi, tekstil ürünleri) de üretilmesine imkân verecek sektörün pazarını büyütme yönelik çalışmalara hız verilmelidir.

Kaynakça

Dünya Gıda ve Tarım Örgütü. (tarih yok).

Dünya Gıda ve Tarım Örgütü. (2011). Yearbook of Fishery and Aquaculture Statistics.

Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı. (2014).

PATRONA, Kamuran. (tarih yok). Su Ürünleri Yetiştiriciliğinde Sürdürülebilirlik.

Su Ürünleri Tanıtım Grubu, Link: www.turkishseafood.org.tr (tarih yok).

Su Ürünleri Yetiştiriciliği Sektör Raporu, SUYMEYBİR. (2011).

Türkiye İhracatçılar Meclisi. (tarih yok).

Türkiye İstatistik Kurumu, Su Ürünleri İstatistikleri. (tarih yok).

Türkiye İstatistik Kurumu, Su Ürünleri İstatistikleri. (2012).

Türkiye İstatistik Kurumu, Su Ürünleri İstatistikleri. (2013).

DOĞAKA
T.C. DOĞU AKDENİZ KALKINMA AJANSI
TR. EASTERN MEDITERRANEAN DEVELOPMENT AGENCY

Yavuz Sultan Selim Cd. Birinci Tabakhane Sk.
No: 20 31050 Antakya / HATAY
Tel: 0326 225 14 15 Faks: 0326 225 14 52

www.dogaka.gov.tr
bilgi@dogaka.gov.tr

